

کتابخانه_هنر_معماری @netarch

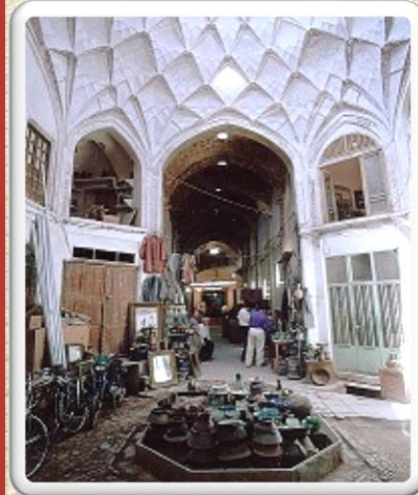
کتاب # مقاله # آموزش # معماری # شهرسازی # طراحی # نقشه

لینک کانال : <https://telegram.me/netarch>

با همکاری قطب علمی معماری اسلامی دانشگاه علم و صنعت

: آدرس اینترنتی قطب علمی

www.Islamicarchitecture.ir

سلسله مراتب فضایی و حرمت و محرمیت در خانه سازی جهان اسلام

دکتر حسن کریمیان^۱،

عبدالکریم عطارزاده^۲

چکیده

اگر چه در ساختار یک خانه از ابتدا تا امروز اصول فنی و مهندسی با تکیه بر شناخت مواد و مصالح و جغرافیای محیط معیار اصلی بوده است، لیکن از آنجا که آدمی در کنار نیازهای مادی و رفاهی هنرنمایی و ذوق و سلیقه خود را به منصف ظهور رسانده و جبین بناهای خود را به ژرفای خلاقیت‌های برگرفته از اندیشه و آرمان و فرهنگ خویش جلا داده است، در خانه‌سازی جهان اسلام فضاهای متنوع و عناصر موجود، ساختار خود را با جلای برگرفته از فرهنگ و رسوم اجتماع و در یک کلام دین مزین ساخته‌اند. حفظ حریم و قداست حضور مسلمانان در کنار هم موجب گردیده تا عناصری چون در، حیاط، اتاقها، ایوان، پشت بام، مشربیه، پنجره، کنگره، دیوارهای بلند و ... با ویژگیهای خاصی ساخته و پرداخته شوند. در این مقاله تلاش گردیده تا ضمن بررسی کارکرد و ویژگیهای عناصر مذکور در معماری رایج در سرزمینهای اسلامی، نقش آنها در ایجاد سلسله مراتب فضایی و حفظ حرمت و محرمیت خصوصی ترین و امن ترین حریم مسلمین (خانه) مورد مطالعه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: سلسله مراتب فضایی، دستورات شرع مقدس، حرمت و محرمیت، خانه، مسلمانان

۱- عضو هیات علمی گروه باستانشناسی دانشگاه تهران hkarimi@ut.ac.ir

۲- عضو هیات علمی دانشگاه سوره و دانشجوی دکتری تخصصی باستانشناسی دانشگاه تهران

att_arzadeh92@yahoo.com

مقدمه :

آنگاه که در سرزمین عربستان، محل سکونت قبایل صحرائین عرب، هم خون بودن و از یک طایفه و قبیله بودن، موقعیت افراد را تعیین می‌کرد، خورشیدی فروزان انوار معنوی مکتبی را گسترانید که توانست تعداد زیادی از افراد بشر را به دور از هرگونه ادعای نژادی، قبیله‌ای، خونی، قومی، جغرافیایی و زبانی در کنار هم گرد آورد. لازمه استمرار چنین تفکر و هدف‌والایی که با انگیزه نفی هرگونه محدوده‌خاکی و قراردادی انجام می‌گرفت، ایجاد فضایی معنوی و اخلاقی و بیانی شیوا بود تا بدان وسیله اتحادی میان تمامی ممالک مفتوحه اسلامی برقرار گردد به گونه‌ای که مسلمانان در هر نقطه از جهان خود را از یک مجموعه بدانند. در این میان، هنر جایگاه ویژه‌ای دارد؛ چرا که آنچه امروزه میراث هنری مسلمانان محسوب می‌شود در کنار خصایص بومی، جغرافیایی، خلاق و تاریخی، ریشه در حقایقی دارد که مبین امت واحد بوده و هنرمند مسلمان چون دیگر اندیشمندان مؤمن سعی در ساخت آثار با دیدگاهی فرامرزی و ملهم از باورهای دینی داشته است. در این نوع ساختارها، هنرمند مسلمان در کنار ویژگیهای فردی و محیطی و قومی با تکیه بر اندیشه‌های واحد اسلامی اثر خود را ارائه کرده است. یکی از ویژگی‌های واحد در میان همه مسلمانان جهان حرمت و محرمیت است.

از نخستین اصول و مبانی عقیدتی اسلام، حفظ حریم شخصیت انسان و پاکدامنی اوست. قرآن کریم حفظ حرمت همدیگر را در آیه آیه خود گوشزد نموده است. در سوره نور آیات ۲۷ و ۲۸ آمده است: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید، در غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید و این برای شما بهتر است. شاید متذکر شوید و اگر کسی در آن خانه نیافتید داخل نشوید تا به شما اجازه داده شود و اگر گفتند برگردید، بازگردید که برای شما پاکیزه‌تر است و خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است." از پیامبر اکرم (ص) نقل است که به یکی از یاران خود به نام اباسعید هنگامی که خواست از آن حضرت اجازه ورود بگیرد و روبروی در خانه پیامبر (ص) ایستاده بود، فرمود: در هنگام اجازه گرفتن روبروی در نایست (مهدوی کنی، ص ۵۸).

پژوهشگرانی که با تاریخ زندگانی پیامبر و امامان و بزرگان دین آشنا باشد اذعان دارند که حفظ حریم انسانها چه در بعد اخلاقی و چه در بعد قانونی مورد توجه ویژه آنها بوده است. چرا که آنان به عنوان معلمان جامعه اسلامی، می‌بایست شئون اخلاقی و فرهنگ دینی را به عنوان زیباترین وجه بنمایاند. این رویه عملی سبب آن بود تا امت اسلامی به این باور برسد که حرمت گذاشتن و حفظ قداست انسانی راه‌های بس فراوانی دارد و معماران و هنرمندان نیز با نبوغ خویش سعی در ترویج و تصویر آن داشته‌اند.

در معماری سنتی و در میان بنایان مسلمان، شیوه‌نامه‌های معنوی و اخلاقی رایج بوده که به "فتوت‌نامه" مشهور است. این آیین جوانمردی که خصوصیات اخلاقی مشاغل مختلف را تشکیل می‌دهد، برگرفته از آیات قرآن و سخنان پیامبر(ص) و امامان «علیه السلام» و دیگر بزرگان دینی بوده و بنایان از نظر اخلاقی ملزم به رعایت آن بوده‌اند و با حفظ این گونه شئون، حرمت شغلی خود را پاس می‌داشتند. در بخشی از فتوت‌نامه بنایان آمده است "... اگر پرسند کدام خصلت بیشتر به کار آید؟ بگو حیا، چرا که حیا و چشم‌پاک داشتن، از خصلت‌های جوانمردانه است. به خصوص بنایان را به کار آید که چون برکار بالا روند چشم‌پاک دارند و در خانه دیگران ننگرند" (خان محمدی، ص ۷۱). به عنوان مثال، مسجد باید مکانی پاک و مطهر باشد، چرا که جایگاه خلوت با خداست و در نگرش مسلمانان قداست اینگونه بناها بیش از بقیه آثار مورد دقت قرار می‌گیرد.

حفظ حریم و شأنیت مسلمانان از نظر جنس و سن موجب گردیده تا مسلمانان خانه‌های خود را ذیل توجه به این باور دینی بسازند و این در ساخت منازل مسکونی و اماکن عمومی به نوعی تقسیم بندی فضاها از نظر عملکرد منجر گردیده که در معماری "سلسله مراتب فضایی" نام گرفته است. به عبارت دیگر، فضاهای مسکونی مسلمانان اگر چه با تکیه بر مهندسی و رعایت اصول معمارانه و تحت تاثیر عوامل موثر شکل یافته است، اما گاه در ساخت آنها عناصر و اجزایی با شیوه‌های تعبیه گردیده که می‌تواند مبین نگاهی فراتر از حدود معمول میان افراد و متضمن ایجاد

حریمی قدسی باشد. در ادامه، پس از تبیین ویژگی‌های کلی فضاهاى مسكونی مسلمانان، نقش عناصر اصلی معماری مذکور در رعایت حرمت و محرمیت مورد بحث قرار خواهد گرفت.

ویژگی‌های عمومی: رعایت حریم و سلسله مراتب فضایی

ایجاد حریم در اماکن مسكونی مسلمانان از جمله اصول ثابت در فرم یابی فضاهاى زیستی آنان است که به رعایت سلسله مراتب فضایی در اینگونه ابنیه می انجامد. این اصل در خانه سازی مسلمانان چنان شایع و عمیق است که حتی در میان عشایر و کوچروهای مسلمان چادرهای بزرگ معمولاً دو قسمت جدا برای زنان و مردان دارند. درون چادر نیز با استفاده از پشم یا پرده پارچه‌ای یا کیسه‌های آذوقه و نیهای ظریف قسمت مجزایی برای مهمان در نظر گرفته می‌شود (کورپوس لوانت^۱، ص ۱۴). در آل‌احیق ترکمانان و یا چادرهای عشایر کردستان گاه حریم‌ها تنها با یک پرده حفظ می‌شد.

معنویت حریم زندگی خانوادگی اجازه تزیینات غیر عرفی و غیر شرعی را در خانه‌ها نمی‌دهد. تزیینات در خانه‌های مسلمانان لبنان شامل کتیبه‌هایی از آیات قرآنی است (رفیق تمیمی، ج ۱، ص ۸۶ - ۸۹). در عربستان دیوارهای بلند خانه‌ها را از گذر عمومی جدا می‌کند. قسمت داخلی خانه نسبت به بیرون آن جذاب تر است (لعیبي، ص ۴۸-۵۰). در خانه‌های کشورهای اسلامی نوعی توازن میان قسمت‌های خصوصی و عمومی وجود دارد. قسمت‌های خصوصی حول حیاط و دارای کمترین روزن به جانب بیرون است (نویسر، ص ۱۲۱-۱۲۲). در ترکیه خانه به دو قسمت کلی تقسیم می‌شود: قسمت استقبال که به "سلامک"^۲ معروف و مکان برگزاری مراسم و جشن‌ها و سکونت مردان بوده و قسمت سکونت یا "حرمک"^۳ که حریم

1 - Corpus Levant

2 - Selamlık

3 - Haremlik

خصوصی بوده و در خانه‌های بزرگ این دو قسمت بسیار گسترده هستند (اونسال^۱)، ص ۶۸). خانه‌های ترکی به روایتی برای زنان ساخته می‌شد و طبق آداب قدیمی ازدواج به معنی داشتن خانه برای زن تلقی می‌شد. در بعضی کشورهای اسلامی شرق آسیا مانند مالزی نمود کالبدی ایجاد حریم و تکریم به مهمان را می‌توان در "سرامبی"^۲ یا ایوان ورودی دید. سرامبی نخستین فضای معماری در این خانه‌هاست که در آن از مهمان یا نامحرم پذیرایی می‌شود و نقش آن فراهم کردن مکانی راحت برای مردهاست. در سرزمین مالزی خانه‌های مسلمانان به دو قسمت اندرونی و بیرونی تقسیم می‌شوند. قسمت بیرونی یا جلویی خانه به مردان و قسمت عقبی یا اندرونی به زنان اختصاص دارد. البته این تقسیم بندی در خانه‌های گسترده و بزرگ انجام می‌شود (کلینگ^۳، ص ۲۵). در میان مسلمانان مالایی خانه‌ها گاه سه قسمتی است: قسمت اول "سرامبی دپان"^۴ نام دارد که فضای بزرگ و باز در قسمت جلو برای مهمانی‌های مردانه است. قسمت دوم "روآنگ تنگاه"^۵ در میانه خانه است و از سطح زمین بالاتر و برای اعضای متأهل و مهمانان خصوصی‌تر است. قسمت سوم "سرامبی بلیکنگ"^۶ است که در عقب خانه و برای دختران خانواده احداث می‌گردد و معمولاً به آشپزخانه نیز راه دارد (علی درنایب عثمان، ص ۲۶۵).

خانه‌های سنتی در بخش مسلمان نشین کشورهای آسیای مرکزی نیز به دو قسمت مردانه و زنانه تقسیم می‌شوند که این شیوه هنوز در کشورهای تاجیکستان و ازبکستان جاری است و قسمت سوم فضای مشترکی است که در آنجا اعضای خانواده همدیگر را دیده یا از مهمان پذیرایی می‌نمایند. در اندرونی خانه‌ها در فاصله‌ی بین حرم و اتاق

1 - Unsal

2 - Serambi

3 - Kling

4 - Serambi Depan

5 - Ruang tengah

6 - Serambi belakang

پذیرایی جداره‌ای ساخته می‌شد که محل تجمع بود و بدین طریق زنان و مردان می‌توانستند ناظر جشن‌ها و مراسم باشند (گروه^۱ و دیگران، ص ۱۹۶).

در شهرهای شبه جزیره عربستان و بویژه در مدینه، مکه، ریاض و نجد جدایی مکان خانواده و مهمان در فضای ورودی صورت می‌گیرد. در این الگو که بیشتر خاص خانه‌های یک طبقه است، پیش فضای ورودی و به صورت مجزا از حریم خصوصی خانواده سازماندهی میشود. در این نمونه‌ها پذیرایی از مهمان در مجلس و یا اتاق مخصوص صورت می‌گیرد. در الگوی دوم، که مخصوص خانه‌های چند طبقه است، جدایی حریمها به تفکیک کامل عرصه‌ها در طبقات مجزا انجام می‌گیرد و معمولاً سه فضای مجزا در سه ارتفاع به این امر اختصاص می‌یابد. طبقه همکف فضای عمومی آمد و شدهای موقت و گذراست. طبقه اول برای پذیرایی از مهمان و طبقات فوقانی حریم خصوصی خانواده است و این به معنای جدایی کامل حریم خصوصی و مهمان است. از این نمونه‌ها در خانه‌های چند طبقه واقع در شهرهای جدو، جیزان و ینبع بوفور یافت می‌شود. در این الگو حریم مهمان با محدوده بصری و عملکردی تعریف شده به وسیله پلکانهای ارتباطی، در ارتباط مستقیم با ورودی و یا در نزدیک‌ترین فاصله نسبت به آن به صورت مجزا از حریم خصوصی سازمان می‌یابد. ضمناً در هر دو الگوی مذکور، گاه تفکیک حریمها در بدو ورود به خانه، با تعدد ورودیها صورت می‌گیرد.

نقش عناصر معماری در رعایت حریم و سلسله مراتب فضایی

۱- ورودیها :

اتصال به حیاط یا قلب خانه تنها از طریق دروازه ورودی صورت می‌گیرد ولی هیچ‌گاه این اتصال مستقیم نیست بلکه فضای هشتی نخستین توقفگاه است تا ساکنان حریم امن خانه خود را برای پذیرش میهمان آماده سازند. مسیر نسبتاً طولانی دالان که

در حد فاصل هشتی تا حیاط مرکزی تعبیه گردیده نیز فرصت کافی در اختیار ساکنان خانه قرار می دهد (قزلباش و ابوالضیاء، ص ۶۴). تفکر ایجاد فاصله در فضای جدا کننده دو فضا حتی به درون فضاهای مسکونی نیز راه می یافت. در خانه‌های قدیم سنج اتاقها به واسطه یک طاق ضخیم به هم متصل می شدند به گونه‌ای که در حد فاصل هر اتاق به طاق دیگر امکان مکث و کسب اجازه دخول فراهم باشد. یک در یا پرده تعبیه می شد و بدین طریق حریم اتاق را حفظ می نمود. در نتیجه دو اتاق و میان دو ضلع طاق خلوتگاهی ایجاد می شد که بدون دید مستقیم رفت و آمد از آن مسیر انجام می گرفت. بر تمامی دربهای ورودی فضاهای مسکونی کوبه ای برای مردان (با صدای بم) و حلقه ای با صدای زیر برای زنان تعبیه می گردید که یکی از راه حل‌های ایجاد حریم و اعلان آمادگی به میزبان در جهت رعایت دستورات شرع مقدس می باشد. گاهی به منظور جلوگیری از دید مستقیم به درون واحدهای مسکونی دیوارهایی به نام "حجاب" در پشت درب ورودی تعبیه می شود (معماریان، ۱۳۸۴، ص ۳۹۵). در عربستان گاه خانه‌ها چند ورودی داشته و بدین طریق ورودیهای زنان و مردان از هم تفکیک می گشته اند (قاجه، ص ۱۴۴). آستانه ورودیهای مسکونی نیز عموماً با ویژگیهای خاصی ساخته می شد تا ضمن پیشگیری از ورود آب و گرد و غبار به درون بنا، حریمی معنوی ایجاد نماید تا وارد شونده خود را آماده حضور کرده با حالت خضوع و خشوع به درون راه یابد. بوسیدن آستانه‌های بناهای مذهبی و اماکن مسکونی صاحبان موقعیت مذهبی و حرمت نهادن به آستانه ورودی کاخها و خانه‌های مجلل و تأکید بر توجه به حریم آستانه در جهان اسلام از همین اندیشه سر چشمه می گیرد. گاهی فضای سردرها به شیوه خاصی مشبک شده است که باعث می شود ساکنین بدون دیده شدن، از داخل خانه، بیرون را نظاره نموده و میهمان خود را شناسایی نمایند. (تصاویر شماره ۱-۴)

۲- حیاطها:

در خانه سازی جهان اسلام گاه به ویژه در خانه‌های بزرگ و مجلل چندین حیاط تعبیه می‌شود که در این صورت یک حیاط به عنوان حیاط مرکزی و اصلی برای تجمع و استفاده اعضای خانواده است. حیاط دوم مخصوص زنان با اندازه متوسط و حیاط سوم برای استراحت مردان و مهمانان است. حیاط مرکزی معمولاً در خانه‌های مسلمانان دنیای بیرون برای زنان بوده است که می‌توانستند در آنجا بدون پوشش فعالیت نمایند و گاهی چنان این مکان انحصاری می‌شد که مردان بدون اجازه وارد نمی‌شدند. در خانه‌هایی که حیاط مرکزی محوریت یافته و تمام اتاقها دور تا دور استقرار یافته‌اند، پنجره‌ها تنها به جانب حیاط مرکزی و نه خیابان و گذر عمومی گشوده می‌شدند و این ویژگی درون‌گرایانه معماری مسکونی رایج در سرزمینهای اسلامی است. در ترکیه به دلیل ایجاد حریم دیوار خانه‌ها بلند و در مرکز خانه حیاطی با حوض و چاه و باغچه است (حقی، ص ۱۰۴). (تصاویر شماره ۵-۸)

۳- اتاقها :

پلان تهیه شده از خانه‌های متعلق به قرون اولیه اسلامی مکشوفه از اردن، اتاقی بزرگ را نشان می‌دهد که افراد می‌بایست از دری منفصل از خانه به درون آن را یابند (مینکل و والسلی^۱)، ص ۳۴۳. در خانه‌های مسلمانان در جهان اسلام معمولاً اتاقی بزرگ و مزین و قابل توجه وجود دارد که یا دربی منفصل از ورودی اصلی خانه دارد تا رفت آمد بدان مزاحمتی برای اهل خانه ایجاد نمی‌نماید. این اتاق بزرگ به "مجلس"، "دیوان"، "مضافه"، "تالار" یا اتاق پذیرایی معروف است. مجلس از عناصر اصلی خانه‌های عربی است که همیشه با تزئینات و امکانات رفاهی زیادی همراه است. "مجلس" معمولاً در کنار ورودی مردان قرار دارد و از بقیه قسمتها جداست (قاجه، ص ۱۴۵). فضای "مضافه" هنوز در اردن و فلسطین وجود دارد که

1- Menicoll and alan walmsley

برای استقبال و پذیرایی است. چراغ آن همیشه روشن است. در آنجا مهمانان با صاحب خانه غذا می‌خورند و رجال به دلیل مهمان دوستی زیاد همواره در آنجا غذا صرف می‌نمایند (جواهری، ص ۷۰-۷۱). "دیوانها" کلاً در لبنان از زن خالی است و مخصوص مهمانان مرد است (رفیق تمیمی، ج ۱، ص ۸۶-۸۹).

در قریه‌های اردن خانه‌های بزرگ در دوره مملوکیها از آن شیخ یا رئیس قبیله است که در آن مضافه تعبیه شده که جدای از خانه است و برای ملاقات کنندگان بزرگ قبیله است تا بدون حضور و ورود به خانه بتوانند به آن تالار رفت و آمد کنند (غوانمه، ص ۳۶۶، ۳۶۵). مرد خانه به عنوان رئیس خانواده در خانه‌های ترکی بهترین اتاق را دارد که به "باش اودا"^۱ یا اتاق پذیرایی معروف است و کاربری اصلی آن تجمع افراد مذکر است. در این خانه‌ها محل‌های مختص خدمتکاران، مهمانان و رئیس خانواده به طور واضح تعریف شده است. نکته قابل توجه دیگر در خانه‌های ترکی بعد از در ورودی اتاقها، پرده‌ها یا پارچه‌هایی است که مانع دید مستقیم می‌شود. در بعضی از کشورهای اسلامی مانند عربستان گاه اتاقهایی در نقش رابط و به صورت پل، دو خانه را در دو طرف یک کوچه به هم متصل می‌کند. در شهرهای القطیف و العلی چنین خانه‌هایی وجود دارد (مرتضی، ص ۳۷). نیز در اتاقهای نشیمن و خواب در کشورهای مسلمان آسیای مرکزی تخته نویسی میان خانواده‌ها رایج است. بدین ترتیب که سقف اتاقهایشان را با قابهای چوبی پوشانده و قبل از نصب، اعضای خانواده و همسایگان و خویشان هر یک بر آنها یادگاریهایی را که نشان دوستی و محبت طرفین ضمن توجه به حریمهاست، می‌نویسند (ستوده، ص ۹۲-۹۴). (تصاویر شماره ۹-۱۱)

۴. مشربیه یا کیشک :

مشربیه کیوسکها و پنجره‌های متصل بهم و برآمده و باز شده در قسمتی از دیوار اتاق در طبقات بالای خانه است که به خارج از دیوار کشیده شده و به بالکنهای بسته

چوبی می‌ماند و عنصر مهم اتاقها و محل نشیمن و نظاره فضاها بیرونی است که از قرن دوازده هجری رواج یافته و در ترکیه بزرگتر ساخته می‌شده به گونه‌ای که چند ستون زیر آن قرار می‌گرفت (زین العابدین، ص ۸۱، ۸۵). این عنصر معماری به ساکنان خانه امکان می‌دهد بدون اینکه از بیرون دیده شوند، به مشاهده گذر عمومی بپردازند. کیشکها ویژگی معماری عثمانی بوده که در همان دوره به سایر کشورهای تحت سلطه عثمانیها مانند سوریه راه یافته است. ساختار چوبی کیشکها بر روی کنسولهای سنگی قرار می‌گیرد. در سازه‌های مدرن، تیرکهای فولادی جانشین کنسولهای سنگی شده است. تزیینات مشربیه‌ها ساده بوده اما توجه خاصی به گوشه‌ها و برآمدگیها می‌شده است. سقف آنها از تخته‌های چوبی تشکیل و توسط ستونهای چوبی پشتیبانی شده‌اند. پنجره‌های کیشکها معمولاً در ساختار چوبی بیرونی آن گنجانده شده و محلی مناسب برای تزیینات است (کورپوس لوانت، ص ۲۲). نمونه‌های مشربیه‌های بزرگ قدیمی عربستان امروزه در بناهای بزرگی چون برج النبک الاهلی شهر جدّه مورد استفاده قرار گرفته است (لعیبي، ص ۸۱). (تصاویر شماره ۱۲-۱۳)

۴- پنجره‌ها :

به واسطه التزام به عدم اشراف بر جوانب، معماران در کشورهای اسلامی در خصوص تهویه خانه‌ها همواره با مشکلات فراوانی روبرو بوده و در نواحی گرم و خشک قادر به تأمین نور و هوای لازم تنها از طریق پنجره‌های تعبیه شده نبودند، لذا جهت رفع این معضل استفاده از بادگیر مدنظر قرار گرفت (گروبه و دیگران، ص ۲۰۳ - ۲۰۴). در ترکیه نیز اگر چه در بعضی موارد خانه‌ها به سمت بیرون گسترش یافته اما پنجره‌های رو به بیرون کنترل شده و تعداد و اندازه پنجره‌های طبقه پایین بسیار کم است (حقی، ص ۱۰۴).

پنجره‌های نمای بیرونی در خانه‌های مسلمان در جهان اسلام اغلب کوچک و ساده هستند و در قسمت بالاتر از طبقه اول ساخته می‌شوند تا از اشراف عابرین به داخل جلوگیری شود.

نمای بیرونی خانه‌ها دیوار بلند و ممتدی بود که تنها، در ورودی خانه آن را زینت می‌بخشید. روزنهای تعبیه شده در طبقات همکف نیز معمولاً کوچک بود و در بالای خط دید عابران قرار داشت. لیکن پنجره‌های فوقانی با حفظ عدم اشراق بر حیاط یا تراسهای همسایگان مجاور معمولاً بزرگتر نهاده می‌شد (گروه و دیگران، ص ۱۹۷).

۵- بامها:

در مناطق گرم دنیای اسلام مانند عربستان در فصل تابستان فضای پشت بام در بعداز ظهرها و ساعات اولیه شب به عنوان فضای نشیمن و خواب شبانه مورد استفاده است و بر اساس لزوم حفظ حریم خصوصی، جداره‌های اطراف بام با دیوارهای بلند مشبک به ارتفاع دو متر محصور می‌شود. اگر ارتفاع این دیوارها کمتر بود روی آنها شرفه یا کنگره به صورت زیگوراتی یا پلکانی تعبیه می‌شود که علاوه بر ایجاد ارتفاع بیشتر در نمای بنا و تزئین و حصار کردن، حریم بیشتری نیز ایجاد می‌شود تا اعضای خانواده در مواقع لزوم به راحتی در آن قسمت به استراحت بپردازند (آل زلفه، ص ۶۷، نویسر، ص ۱۱۶) (تصاویر شماره ۱۴-۱۵)

نتیجه گیری

با آنچه در این مختصر آوردیم روشن گردید که حرمت و محرمیت برگرفته از داشته‌های دینی موجب شده تا مسلمانان در ساختار خانه‌های خود ورودیها را غیر مستقیم گردانیده، حیاطها را محلی برای استراحت و آزادی زنان و اهل خانواده کنند. هر اتاق ویژه یک یا چند فعالیت بوده و در سلسله مراتبی چیدمان داشت تا حضور محرم و نامحرم به شرعیات معمول در زندگی خانواده‌ها لطمه ای وارد نسازد. بررسی عناصر و اجزاء معماری مسکونی مسلمانان ثابت نمود که این عناصر معماری عموماً در جهت رعایت بخشی از دستورات شرع مقدس کاربرد داشته‌اند و امنیت حریم را ایجاد کرده‌اند.

تصویر شماره ۱: ورودی خانه مشیر وزیری، سنندج، دوره قاجار

تصویر شماره ۳: خانه در ماسوله و حریم ورودی

تصویر شماره ۲: نمونه ورودی خانه ایرانی

تصویر شماره ۵: حیاط خانه [رسولیان]، یزد، متعلق
به ۱۲۸۳ ش

تصویر شماره ۴: نمونه در تونس و حریم نقش

تصویر شماره ۷: حیاط خانه حریم حضور بانوان

تصویر شماره ۶-خانه مهربان، بندر
بوشهر، دوره قاجار

تصویر شماره ۸: حریم حیاط فضای سبزی درون خانه

تصویر شماره ۹:
ارسی خانه رسولیان، یزد،
متعلق به ۱۲۸۳ش

تصویر شماره ۱۰: صنعا، یمن، مجلس محل حضور فقط مردان

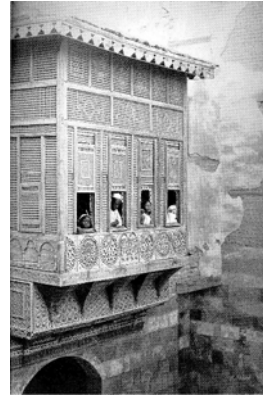
شماره ۱۲: نمای داخلی مشربیه. حریم داخل اتاق

شماره ۱۱: فضای بزرگ دیوان (مجلس)

شماره ۱۴: خانه سوزنگر، دزفول، دوره قاجار

شماره ۱۳: نمای بیرونی مشربیه

شماره ۱۵: خانه ای در محله بستگی، امارات متحده عربی.

فهرست منابع

- آل زلفه، محمدبن عبدالله، لمحات عن العماره التقليديه فى منطقه عسير، رياض، ١٤١٥ هـ.ق.
- النويصر، محمد بن عبدالله، خصائص التراث العمرانى فى مملكه العربيه السعوديه، رياض، ١٤١٩ هـ.ق.
- جواهرى، محمد خليل، قطر امروز، بى جا، بى تا
- خانمحمدى، على اكبر، «فتوت نامه بنايان»، مجله صفه، سال دوم، شماره پنجم، ١٣٧١
- رفيق تيمى، ولايت بيروت، بيروت، ١٩٧٩ م
- زين العابدين، محمود محمد رازى، جوله تاريخيه فى عماره البيت العربى، البيت التركى، رياض، ١٤١٩ هـ. ق
- ستوده، منوچهر، آثار تاريخى ورازود و خوارزم، تهران، ١٣٦٨
- غوانمه، يوسف درويش، القريه فى جنوب الشام (الاردن و فلسطين) فى العصر المملوكى فى ضوء وقفيه قريه أد، عمان، ١٩٨٢ م
- قاجه، جمعه احمد، موسوعه فن العماره الاسلاميه، بيروت، ٢٠٠١ م
- قزلباش، محمدرضا و فرهاد ابوالضياء، الفباى كالبه خانه سنتى يزد، تهران، ١٣٦٤
- لعيبى، شاکر، العماره الذكوريه، فن البناء و المعايير الاجتماعيه و الاخلاقيه فى العالم العربى، بيروت، ٢٠٠٧ م.
- معماريان، غلامحسين، آشنائى با معمارى مسكونى ايران، گونه شناسى درونگرا، تهران، ١٣٧٣
- مهدوى كنى، محمدرضا . نقطه‌هاى آغاز در اخلاق عملى، دفتر نشر فرهنگ اسلامى، چاپ پنجم، ١٣٧٤
- Hakki, Ismail, Osmanli Devleti Taskilatina Medhal, Ankava , 1889.

- Kamaruddin Mohd, Ali , «Architecture: unity of the sacred and the Profane», in Islamic civilization in the Malay world , Mohd taib Osman , Istanbul , 1997.
- Grube Ernst.j and others, Architecture in Islamic world , London, 1978.
- Kling, Zainal , «Social structure: the practices of malay Religiosity » , in islami civilization in the malay world , Mohd taib osman , Istanbul , 1997.
- Levante , Corpus , traditional Syrian architecture, France , 2004.
- Menicoll and alan walmsley , «early Islamic Architecture in Jordan» , in studies in the history and Archaeology of Jordan, by Adnan Hadidi , Amman , 1982.
- Morteza, Hisham , Traditional Islami, principles of Buillt environment , London , 2003.
- Unsal, Behget , Turkish Islamic Architecture, U.S.A , 1973.

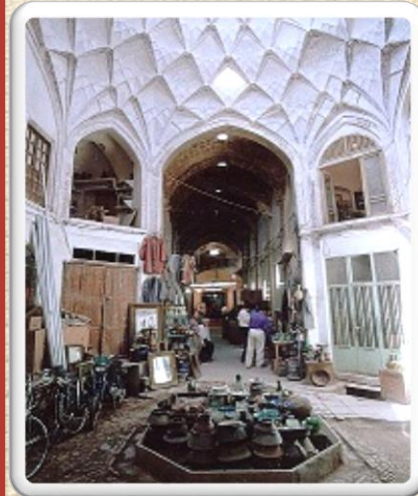

کتابخانه_هنر_معماری @netarch

کتاب # مقاله # آموزش # معماری # شهرسازی # طراحی # نقشه

لینک کانال : <https://telegram.me/netarch>

با همکاری قطب علمی معماری اسلامی دانشگاه علم و صنعت
: آدرس اینترنتی قطب علمی
www.Islamicarchitecture.ir

دانشگاه علم و صنعت ایران
موسسه تحقیقات معماری

دانشگاه علم و صنعت ایران

تاسیس ۱۳۰۸